

سال جامع علوم انسانی
ایران‌شناسی

- تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۸) / ایرج افشار
- کتابهای تازه ایران‌شناسی (۴) / فریده رازی

پیشکش به پیش کسوت: محمدحسن گنجی

۵۵۸- کرة کاغذی در قرن هفتم

ساختن کره‌های فلزی که گویای وضع ارض و سماوات بود در بلاد اسلامی مرسوم بود. نمونه‌هایی از آنها در بعضی از مجموعه‌های موزه‌ها و کتابخانه‌ها دیده می‌شود. ولی از کرة کاغذی نشانی نمانده است.

یگانه خبری که درین باره هست مطلبی است که ابن الفوطی در احوال کریم‌الدین ابوبکر بن محمود سلماسی مهندس ذکر کرده است.

این دانشمند که در سال ۶۶۴ به رصد مراغه می‌رود طبعاً با فضلالی شاغل در آن مؤسسه تعاطی افکار یافته است. او تخصصی در ساختن طبق و قلمدان و زبدیه (ظرفی مانند بشقاب بوده است. جمع آن را زیادی آورده) از خمیر کاغذ داشت. از جمله کرة ارض را از کاغذ بطور مجوف ساخته و بر آن صورت اقالیم را رسم کرده بوده است.

نورالدین اسمعیل بن احمد محتسب در سلماس به ابن الفوطی گفته بود که کریم‌الدین مذکور در هفتصد و یک فوت کرده است. (چاپ تهران، توسط محمد کاظم [محمودی]، جلد ۴ ص ۶۵).

۵۵۹- نسخه‌های فارسی در دیر مخیتاری

مخیتاری نام گروهی از ارمنیان است. آنها منتسب‌اند به مخیتار که در ۱۶۷۶ متولد شد و از

PRECATIO
PRO
UNIVERSA ECCLESIA

EX SACRA LITURGIA S. J. CHRYSOSTOMI

QUINQUAGINTA LINGUIS

EXARATA.

CURAVIT

P. GREGORIS Dⁿⁱ. KALEMKIAR

EX CONGR. MECHITHARISTARUM.

EDITIO ALTERA.

VINDOBONÆ

TYPIS CONGREGATIONIS MECHITHARISTARUM

1893.

۵۷

۱۷۰۱ در قسطنطنیه فرقه منسوب به او به وجود آمد. اما او و پیروانش مجبور به ترک آن شهر می‌شوند و متعاقباً در یونان و ایتالیا و بالاخره در وین صومعه مخیثاری را ایجاد می‌کنند. چون سالها پیش، از آقای جعفر پاشاپور مقیم وین شنیده بودم که در صومعه آن فرقه نسخه‌های خطی فارسی هست در سفر امسال سری به آنجا زدم. جناب واهان که شیخ آن دیرست با خوشرویی مرا به کتابخانه برد. در کتابخانه گنجینه‌ای هست از نسخ خطی ارمنی. گفت سه هزار نسخه دارند. در آن گنجینه، در گنجهای را باز کرد که نسخه‌های عربی و ترکی و فارسی در آن بود. نسخه‌ها نظمى نداشت. ناچار یک یک را بر می‌داشتیم و نگاه می‌کردیم. از میان حدود سی نسخه اسلامی چند تا فارسی بود. اگرچه مزیتی ندارند نام آنها را یادداشت می‌کنم تا اطلاعی از آنچه در آنجا هست به دست داده شده باشد.

- گلستان سعدی به خط نسخ ممتاز و ترجمه ترکی بین السطور به خط نستعلیق عثمانی.

مجدول به چند رنگ سپیداب، نارنجی، لاجورد، سیاهی. از قرن یازدهم.

- انتخاب دین الهی. کتاب مفصلی است (حدود پانصد ورق) درباره عقاید مسیحیان. در آن به

گلستان سعدی اشارت رفته و ابیاتی چند از شاعران فارسی پرداز در آن آمده است. از عبارات

اوایل آن است: «معقول سیم بعضی از چیزهای مستقبل خبر می‌دهند که ما را حیران و متعجب

کنند... معقول پنجم گاهی منجمان بسبب بدیها و گناهان ما از چیزهای مستقبل خبر می‌دهند...»

عنوان و نشانها به سرخی است. خط نستعلیق است و به این عبارت خاتمه یافته است: «تا جاوید جاودان زنده بمانیم. انشاءالله تعالی و تقدس.»

- کلیات سعدی. چهل ورق است از آن. حاوی قصاید عربی - قصاید فارسی - مرثیّات - ملمعات. در آن دو مجلس تصویر از سعدی و درویش جوان هست. خط نسخه نستعلیق و متعلق به قرن یازدهم است. ولی مجالس تصویر به نظر می‌رسد که از دوره قاجاری است.

یک نسخه معتبر که در آنجا هست ترجمه ترکی انوار سهیلی است به نام «همایون نامه». اگرچه به زبان فارسی نیست ولی چون نسخه‌ای است مضبوط و در متن همه اشعار فارسی عیناً آورده شده است مناسبت به ضبط و ثبت دانست.

این نسخه چنین خاتمه می‌گیرد:

دُرّ که درین سینه نهان داشتم   یک به یک از دل به زبان داشتم
چون که بدین پایه رساندم کلام   به، آن که کنم ختم سخن والسلام
قرغ من تعلیقہ بکرم الله و توفیقہ العبد المسمی محمد المحسنی (کذا) فی اول ذی الحجة
آخر شهر حجة ست و ستین بالمحروسة مصر حمیت عن الاصر والاسر.

گر بد و گر نیک فکندم به پیش   پوش به دامن نکوی خویش
قابل هذا السفر من اوله الی آخره العبد الداعی حسین بن محمد القاضی لمحmie شهریان و
ذلک فی سنة ۹۸۸.

نسخه به خط نستعلیق شیوه عثمانی است، با عناوین و نشانها به سرخی و مجدول و جلد ضربی خوش نقش به قطع وزیری.

سری هم به موزه آنجا کشیدم. آنجا آثار ارمنیان و بازمانده از آنان را نگاه داری می‌کنند. از جمله دو پرده نقاشی از مجالس مربوط به واقعه کربلا دیدم که اطرافش به خط نسخ در قابهای بازوبندی کتیبه دار نام نقاش محمدرضا اصفهانی و تاریخ جمادی الاولی ۱۲۰۱ (به حروف) در هر دو رقم شده است. این دو پرده را یکی از ارامنه اصفهان به موزه هدیه کرده است.

درین موزه کارهای نقاشی خانواده‌ای که به «نقاش» (با تلفظ آن به همین شکل) شهرت دارند وجود دارد. نام این خانواده ایوازوسکی است.

مختیاری‌ها در وین چاپخانه‌ای داشته‌اند و کتابهایی چاپ کرده‌اند. از جمله در جعبه آینه کتابخانه دیدم کتاب «چهل ستون» را قرار داده‌اند. این کتاب در سال ۱۶۷۸ توسط پطروس بدیک ارمنی در ۴۷۴ صفحه به زبان لاتین چاپ شده است. موضوع کتاب توصیف اوضاع ایران است. از مؤلف مقدمه‌ای به فارسی در اول کتاب هست که من چهل و سه سال پیش آن را در مجله یغما نقل کرده بودم. (سال ۱۱۶ صفحات ۱۱۷ - ۱۱۶)

از چاپ شده‌های دیگر توسط آنها جزوه‌ای است (۱۸۹۳) از دعا‌های مختار میان مختاریها به زبانهای متعدد که یک صفحه‌اش به زبان فارسی است، به همان حروفی که نامه خسروان و کتاب گلستان سعدی به اهتمام گراف در وین چاپ شده است. نوشته فارسی درین جزوه، اثر قلم شلختاست که در عهد فرانسوا ژوزف رئیس مدرسه زبانهای شرقی بود. عکس آن چاپ می‌شود تا نوع حروف فارسی آن (به خط نستعلیق) شناسانده شود.

۵۶۰- فهرست مشترک نسخه‌های خطی ترکیه

ترکیه بزرگترین مجموعه نسخه‌های خطی عربی، فارسی و ترکی را در کتابخانه‌های خود دارد. چهل سال پیش توجهی قابل ملاحظه به فهرست کردن مجموعه‌ها پیدا شده بود و درباره نسخه‌های خطی فارسی افراد فاضلی مانند احمد آتش، عبدالقادر قره‌خان و... دست به کار شدند و چندین جلد منتشر کردند. هلموت ریتر آلمانی در مجموعه مقالات مهم خود به نام *Philologika* اطلاعات بسیار اساسی درباره نسخه‌های مهم به دسترس پژوهشگران رسانید، همانطور که مجتبی مینوی در سلسله مقالات معنون به «از خزاین ترکیه» ما را از دریای دانش خویش نسبت به نسخه‌های خطی معتبر و مفید برای ایرانشناسی مستفید و مطلع ساخت. باید درینجا از دو فهرست با ارزش تألیف هاشم توفیق سبحانی هم یاد کنم که درین سالهای اخیر با کوشش و شوق بسیار تهیه شده و مرکز نشر دانشگاهی ناشر آن است.

در ترکیه نسل نسخه‌شناسان رو به انقراض است. صادق عدنان ارزی وفات کرد و گنجینه‌ای بی‌بدیل از دست رفت. احمد آتش هم پیش از و در گذشته بود. اینک سر سلسله خبرگان رمضان ششن را داریم که امیدوارم از عمر طولانی برخوردار بشود. کارهای ششن ستایش انگیزست. البته کار او فهرست نگاری نسخه‌های عربی است.

این مقدمه مجمل و بی‌مأخذ برای عرض دیگری است و آن یادآوری کوتاهی است در مورد نیتی که در ترکیه برای تهیه فهرستگان عمومی نسخه‌های خطی اسلامی پیش آمد و تاکنون هفده جزو مقدماتی از آن نشر شده است.

طراح این کار وزارت امور فرهنگی ترکیه است. در سال ۱۹۷۸ مرکزی را پیوسته به مدیریت سازمان کتابخانه‌ها ایجاد کردند و دفتری در کتابخانه سلیمانیه بدان تخصیص دادند. این طرح را TUYATOK نام گذاردند و آن حروف خلاصه شده نام آن تشکیلات است. به فارسی می‌شود «فهرست مشترک نسخه‌های خطی در ترکیه».

اما چون همه کتابخانه‌ها و مجموعه‌های خطی موجود در ترکیه فهرست نشده است لاجرم

PERSICE

فارسی

خداوند آنکه نمودار خود ترا معزز و امیدواران خود ترا
مقدس میزهای ملت ترا ظاهر و میراث ترا بیدار کنی
و سع و رفاه بگنسی ترا معون و محفوظ و آرزای که بصدق
دیونی کرد و در خانه ترا زیارت کنند کرم و مسود بزوا
بزد و باندی اهلان تو ما را مظهر مجد و افتخار ساز و از ما
بلاگردان مشوک بشو امدار استیم صلح و صلاح ترا بروی
زمینرا و کتب های ترا و کشید ترا و صلحی
پلاش ایما و لشکر بدش از و جمیع امر و مملکت بپوش
ترا که هر کوزه بخت دشمن دیندر و انعام ذو اللیل
از طوط کسمان و ز تو با پدر انوار بر آمده است عظمت
و قدرت و عزت و باب و انحصار توست عالم و هر زمان
ولی به اولین آئین

O. BARON SCHLECHTA - WSEHRD.

... عکس آن چاپ می شود تا نوع حروف فارسی آن (به خط نستعلیق) شناسانده شود.

امکان فراهم ساختن فهرست مشترک وجود ندارد، پس به این فکر افتادند که ابتدا نسخه های موجود در کتابخانه های فهرست نشده را فهرست نگاری کنند. درین راه به هر شهر و هر کتابخانه آن شهر شماره ای خاص قائل شده اند و چون فهرست مربوط به آن شهر نشر می شود آن شماره پیش بینی شده را بدان می دهند. مژگان Cunbur که فعلاً یکی از فهرست نگاران و گردانندگان پرتوان است در مقدمه جریان و ترتیب کار را مشروحاً نوشته است.

درین هفده جلد که تاکنون انتشار یافته است (از ۱۹۷۹ تا ۱۹۹۴) جمعاً چهارده هزار و نهصد و پنجاه و سه نسخه فهرست شده است. حال حساب بکنید که چه مدت طول خواهد کشید که همه نسخه های خطی ترکیه (طبق جمع و احصایی که آقای احمد رحیمی ریس به من داده است) ابتدا فهرست معمولی بشود و سپس آن مشخصات به فهرست مشترک انتقال پیدا کند. امیدواریم این خدمت بزرگ انجام شود.

در ایران هم این خدمت اساسی و اعتباری می باید بشود. خوشبختانه دیدم که آقای گلپاز فعلاً فهرست مشترکی از نسخه های فهرست شده و چاپ شده شش کتابخانه مهم ایران را به وسیله کمپیوتر در دست تهیه دارد و نوید می دهد که CD آنها را آماده نشر خواهد کرد.

۵۶۱ - دستیابی به مآخذ

کتابخانه های پژوهشی در ممالک پیش رفته برای آسانی کار مراجعه کنندگان خود قواعد

Access to materials held by the special subject collection 6,23 „Middle East/North Africa“ at the Universitäts- und Landesbibliothek Halle (ULB Halle)

1. Consulting material in the reading rooms

The literature of the special subject collection may be consulted in four reading rooms:

- Periodicals' reading room (*Zeitschriftenlesesaal*) (Emil-Abderhalden-Straße 8. 2 minutes walk from the main building of the library)
- Main reading room (main building of the library. August-Bebel-Straße 50)
- Reading room of the library of the German Oriental Society (H.-u.-Th.-Mann-Straße 22)
- Reading room of the ULB branch library Oriental Institute (H.-u.-Th.-Mann-Straße 22)

In order to be able to consult materials in the reading rooms, readers need a reader's card. This may be obtained from the lending office (*Ortsleihstelle*) of the library situated in the main building - August-Bebel-Straße 50).

Information on the location of particular materials may be obtained from the electronic catalogues of the library.

The reading room of the library of the German Oriental Society holds a comprehensive reference collection.

2. Lending policy

ULB Halle will lend materials of the special subject collection to users holding a valid readers' cards. The library's lending policy excludes a number of materials from lending. Among other things, the library will not lend ... literature published more than 100 years ago, ... literature that is not bound, newspapers and periodicals...

3. Interlibrary loan

ULB Halle lends materials held by the special subject collection to other libraries through national and international interlibrary loan. In order to make procedures as effective as possible, please add the identification number of ULB Halle - „3“ and the call number of the title requested (obtainable from our electronic catalogues or our new acquisitions lists) to the lending form (for example „3: 1998 SA 2314“).

4. Document Delivery Service „Vorderer Orient - Direkt“

Materials of the special subject collection may be obtained through our document delivery service „Vorderer Orient - Direkt“. Electronic delivery of photocopies will reach the user within 72 hours upon receipt of the order. The fees of „Vorderer Orient - Direkt“ are listed below. ULB Halle will supply photocopies of articles and book chapters, books, and microforms. Please issue an individual order for each item (article, book) requested.

Several orders cumulated on one list cannot be proceeded. Please provide all information available on the title requested including the call number. Also, please include your address in every order form.

There are four ways of ordering materials directly from the special subject collection:

- WWW-form (particular forms for monographs und articles)
  - Mail (Universitäts- und Landesbibliothek, SSG, 06098 Halle)
  - Fax (Fax-Nr.: 0345/55-24170)
  - E-Mail (ssgvo@bibliothek.uni-halle.de)
- Please read detailed information on our web-page <http://www.bibliothek.uni-halle.de/ssg/>

Ways and fees of document delivery:

User group 1: private persons, universities in Germany

	E-Mail up to 20 copies	FAX up to 20 copies	mail - up to 20 copies	books
Germany	DM 5,-	DM 10,-	DM 8,-	DM 8,-
additional copies	DM 0,20/ Page	DM 0,50/ Page	DM 0,20/ Page	depending on weight

User group 2: Libraries abroad, commercial users

	E-Mail up to 20 copies	FAX up to 20 copies	mail - up to 20 copies	books
Germany	DM 12,-	DM 20,-	DM 15,-	DM 20,-
additional copies	DM 0,20/ Page	DM 0,50/ Page	DM 0,20/ Page	depending on weight
Overseas	DM 12,-	DM 20,-	DM 15,-	DM 30,-
additional copies	DM 0,50/ Page	DM 1,- Page	DM 0,50/ Page	depending on weight

○ راهنمای قواعد دستیابی به مآخذ

ل ش لشکر نویسن نوری ، محمد .

سفرنامه ، هرات ، مرو ، مشهد [تألیف محمد لشکر نویسن نوری (و هوتم شیندلر) باهتمام قدرت الله روشنی (زعفرانلو) تهران ، دانشگاه تهران ، ۱۳۴۷]
[مؤلف سفرنامه هرات مداوم نیست]
۲۰ + ۲۷۸ ص. مصور. نمونه. ۲۴س.م. (انتشارات دانشگاه تهران ، ش ۱۳۰۰)

- ۱- سفرنامه ، مجموعه .
- ۲- هرات ، سفرنامه .
- ۳- مرو ، سفرنامه .
- ۴- مشهد ، سفرنامه .
- ۵- شیندلر، هوتم ، مؤلف دیگر .
- ۶- روشنی ، قدرت الله (زعفرانلو) مصحح .
- ۷- نام کتاب .

○ یادگاری از فهرست نویسی مقارن نشر

۶۲

دستیابی به مآخذ و طرز تهیه فتوکپی را اعلان می کنند و مشکلات را از پیش پای کارمندان و مراجعه کنندگان خود بر می دارند.

چند روز قبل که فهرست ماهانه قسمت شرقی دانشگاه هاله (آلمان) به دستم رسید دیدم توضیحات مربوط به این گونه امور بطور بسیار گویا و روشن در چند گروه بیان شده است. (طرز استفاده از مآخذ در تالار مطالعه - قواعد قرض گرفتن - امانت دادن میان کتابخانه ها - بخش خدمات سندی در مجموعه های خاص...) همچنین بهای خدمات به طریق ای میل - فاکس - نامه، جدا جدا مشخص شده است - چون ممکن است به درد کتابخانه ها بخورد عکسش را چاپ می کنم. اگر هم به درد نخورد برای حسرت خوردن مراجعه کنندگان کتابخانه ها دیدنی است.

۵۶۲- یادگاری از فهرست نویسی مقارن نشر

در سالهای ۱۳۴۳ - ۱۳۴۹ که اداره انتشارات دانشگاه تهران در دوران ریاست دکتر جهانشاه صالح - پرفسور فضل الله رضا - دکتر علینقی عالیخانی - در نوبت خدمت کردن من بوده منظور سهولت کار کتابخانه هایی که انتشارات دانشگاه را می خریدند برگه فهرست نویسی شده چاپی آماده به کلیه کتابهای چاپ شده الصاق می شد تا کتابخانه ها آن برگه را از کتاب جدا کنند و در برگه دان خود بگذارند. این برگه ها توسط همکار ارجمند حسین بنی آدم فراهم می آمد.

الهروی، مرفق‌الدین ابومنصور علی

الابنیه عن حقائق الادویه یا روضة الانس و منقذ النفس ، بتصحیح احمد بهمنیار ، بکوشش
حسین محبوبی اردکانی ، [تهران ، انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۴۶]

۴۴۶ ص. ۲۴ س. (انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۱۶۳، گنجینه متون ایرانی، ش ۶۲)

۱- الابنیه عن حقائق الادویه ۲- بهمنیار، احمد ۳- محبوبی اردکانی، حسین

○ یادگاری از فهرست‌نویسی مقارن نشر

چون اخیراً فهرست نویسی پیش از انتشار باب شده و بطور خوب و شایسته‌ای توسط کتابخانه ملی برای هر کتابی تهیه و در برگ دوم کتاب چاپ می‌شود از باب ثبت و ضبط تاریخ این گونه عمل کرده‌ای کتابداری ایران عکس دو تا از آن برگه‌ها که اداره انتشارات دانشگاه تهران مبتکر اجرای آن شده بود درین جا به چاپ رسانیده می‌شود.

حال که صحبت از انتشارات دانشگاه طهران است بد نیست آنچه را از لحاظ تاریخ انتشارات برایم تداعی معانی شد و احتمالاً برای عبدالحسین آذرنگ نازنین جذاب خواهد بود به قلم در آورم. آن کاری بود که در آن اوقات درباره سلسله انتشارات از حیث گنجینه سازی رشته‌های مربوط به ایران‌شناسی و علوم انسانی انجام شد.

شماره‌گذاری بر روی انتشارات دانشگاه بطور ردیفی بود. موقعی که کار به عهده من قرار گرفت تعداد انتشارات به ۸۵۰ رسیده بود اما هیچ معلوم نمی‌شد که در هر زمینه‌ای چند کتاب نشر شده است. ناچار کسی که بطور مثال مایل بود فقط متون ادبی چاپ شده را بشناسد مجبور بود سراسر فهرست را از شماره یک تا ۸۵۰ بگردد تا مطلوب خود را بیابد.

پس مصلحت بر این قرار گرفت که هر کتاب دو شماره داشته باشد. یکی شماره ردیف و دیگر شماره گنجینه. بدین معنی که کتابهای هم موضوع دارای یک شماره ترتیبی با نام گنجینه خاص خود شدند.

انجمن ایرانشناسی

آموزشگاه ایرانشناسی

تاریخ ۱۴/۱۳۵۶ سال تحصیلی ۱۳۵۶/۵۷

بنام آقای مجرب کیم زاده ..... دارای شناسنامه ۲۷۹۰۷ ..... دانشجوی سال اول

آموزشگاه ایرانشناسی است .

رئیس دفتر آموزشگاه

رئیس آموزشگاه

نام گنجینه‌هایی که در رشته علوم انسانی ترتیب یافت تا آنجا که حافظه یاری می‌دهد عبارت بود از:

- ۱- گنجینه فهرست و کتابشناسی
- ۲- گنجینه متون ایرانی
- ۳- گنجینه تحقیقات ایرانی
- ۴- گنجینه سفرنامه‌های ایرانی
- ۵- گنجینه باستانشناسی ایران.

باز هم اگر دانشگاه تهران این ترتیب را به عمل در آورد موجب شناسایی بهتر رشته‌های متنوع فعالیت انتشاراتی خود می‌شود. اگر به این صرافت بیفتند کار را باید به کتابداری بسپارند.

۵۶۳- کتابهای گویش

حسن عادلخانی، پس از چند سال که از تألیف فرهنگ «آمره» فراغت یافته موفق شد که جلد اول آن را به هر خون دلی بوده است منتشر سازد. کتاب حاوی واژه‌ها و مثلهاست. آمره از روستاهای خلجستان قم و گویش آنجا از رده گویشهای مرکزی ایران در شمارست. گویش آمره همسان گویشهای وفس و کهک اصالت خود را حفظ کرده است.

ماهنامه

دروس منتخبه

۱- زبان شناسی	۱۰۰ ریال	مهر و آبان
۲- سانسکریت	۳۷	آذر و دی
۳- تاریخ ادب	۶۰	بهمن و اسفند
۴- تاریخ سکریت	۵۰	فروردین و اردیبهشت
۵- تاریخ ادب	۵۰ ریال	خرداد
۶- تاریخ ادب		

مبلغ هر شماره ۱۰۰ ریال
 شماره حساب ۱۲۲۸۵۰

○ پشت کارت عضویت انجمن ایرانشناسی که فهرست دروس و حق عضویت آمده است.

۶۵

ایشان جزوهای هم به نام لهجه، دستور زبان و گویش آشتیان منتشر ساخته است که البته فایده مندست.

این دلسوزان که برای لغات گمگشته زبان فارسی خون دل می خورند طبعاً به رنج و زحمت گویشی را گردآوری و با مخارج گزاف چاپ می کنند. کاش فرهنگستان ازین گونه کارها سیصد چهارصد نسخه می خرید و به رایگان میان زبانشناسان و گردآوردگان گویش توزیع می کرد و بدین تمهید نهضت گردآوری کلمات را دامنه می بخشید و افراد دلسوز را از قرض و قوله کردن از بانکها و این در و آن در زدن نجات می داد.

۵۶۴- انجمن ایرانشناسی

دوستم محمدعلی کریمزاده تبریزی از مورخان هنر ایران در دوران اسلامی است. او سالهاست که در لندن مقیم شده است. پس از خواندن مطلبی که ضمن «سوک نوشت» یحیی ذکاء درباره انجمن ایرانشناسی نوشته بودم عکس کارت تحصیلی خود را که در آموزشگاه آن انجمن درس می خوانده است برایم فرستاد. چون یادگاری است از تاریخ تدریس مباحث ایرانشناسی عکس آن را در اینجا به چاپ می رساند. به انضمام عکس نمونه ای از تعلیمات درسی آنجا که ایشان برای خود یادداشت کرده بوده است.

حدود چهل سال پیش در مجله راهنمای کتاب نمونه‌هایی از خط فارسی ایرانشناسان آن روزگار را چاپ کردم. امروز درینجا نمونه خط یک ایرانشناس صد سال پیش را چاپ می‌کنم و آن خط پل هرن است (P. Horn). این دانشمند هموست که تاریخ ادبیات فارسی (۱۹۰۱) نوشت. فهرست سیزده تالیف دیگرش را که همه به آلمانی است و یلسن در کتابشناسی خود (ص ۹۹) آورده است.

خط او را لای نسخه‌ای خطی اما کم بها از دیوان حافظ دیدم. آن نسخه اکنون در کتابخانه ملی اطریش نگاه داری می‌شود. هرن برای این نسخه معرفی نامه نوشته و فهرست غزلیاتی را که در دیوانهای مشهور موجود نیست استخراج کرده است. معرفی نامه به زبان فرانسه است.

۵۶۶ - گزاریه ترمبلی Xavier Trembbay

جوآنی فرانسوی است. مانی‌شناس است. ایرانشناسی را از ژیلبر لازار G. Lazard استاد زبان‌شناس مشهور و فارسی‌دان فرانسوی آموخته. اکنون در گروه ایرانیستیک آکادمی علوم اطریش مشغول تحقیقات است. رساله دکتری او درباره خصائص ادبی اوستا بوده است که آکادمی کتابها و ادبیات فرانسه قرار است در سلسله انتشارات خود چاپ کند.

دیروز او را شناختم (در وین). نصرت‌الله رستگار وسیله آشنایی ما شد. دانشمند جوان جویای آن بود که بداند چه نشانه تازه‌ای از مانویت در متون کهن فارسی تا عصر سلجوقی به دست آمده است. او خودش طبری و گردیزی و حدود العالم و منابعی از آن دست را که به چاپ رسیده دیده است. حالا در پی آن افتاده است که مگر نادره‌ای ناشناخته و نادیده را اگر پژوهشگران کنونی ایران یافته‌اند در کتابی که در دست چاپ دارد بشناساند.

کتابش برای نشر حروف چینی شده است و مراحل نهایی را می‌گذراند. جزو انتشارات آکادمی اطریش چاپ خواهد شد. کتاب به زبان فرانسه است به نام:

Pour une histoire de la Sérinde : Le Manichéisme.

مباحث اصلی که درین پژوهش مطرح است اینهاست: نخست تاریخ‌نگاری است از آنچه تاکنون درباره تورفان‌شناسی انجام شده است. او اصطلاح «تورفانولوژی» را در آغاز این مبحث عنوان کرده است ولی خود گفته است این کلمه به صورت اصطلاحی و موضوعی وجود ندارد. می‌دانیم که مجموعه اوراقی که در تورفان پیدا شده منشأ تحقیقات وسیع و مهم بوده است.

مطالعات مانوی به منطقه وسیعی مرتبط است که نواحی و طوایف و تمدنهای مرغیانان، سغد، باکتریا، کاپیسا، گیگیت، گندهارا، ختن، افغانستان، پاکستان، ترکستان روس و ترکستان چین را در بر می‌گیرد همچنانکه ایران عهد ساسانی و هر بدستی که چندین تن مانوی در آن جا

Liste des morceaux inédits de mon Ms.

I. Ghakaliât:
iiiiiiiiiiiiiiiiiiii

۱۷۵	باز آن دیوانگی آغاز شد	۴۲	سریست از حقوق محبت برای ما
۱۷۹	بازم بر خسار کسی در نظر آمد	۴۶	صمیم بکشا و هماری در میخانه را
۱۸۰	تو کز من پیکر من بین که چسان میکند	۴۸	نه درد یها این دیر فنا خواهم نه صاف یها
۲۰۸	دل لطف از سوی جانان عجب باشد اگر باشد	۴۹	هر دم فزای زحمتی بر زحمت سودای ما
۲۰۹	در خرابات عشق مستانند	۴۹	کار نو بهار و گل از بوستان خدا
۲۳۰	سودای سر زلفش تا در سرما باشد	۶۶	باد سحرم نافه تا تار درید است
۲۳۵	ساقی اندر قدم بازمی کلکون کرد	۷۸	چمدن کن نهاده بر آتش که عنبرست
۲۴۹	عاشقانرا درد دل بسیار میباید کشید	۱۱۲	صبح دولت طلوع طلعت اوست
۲۵۲	مهر مرا ز دل بدر کرد که کرد یار کرد	۱۱۵	صحن بستان ذوق بخش و محبت یاران خوشست
۲۵۸	حافظ از یازده باند از خون نوشتن یاد	۱۱۵	ایچو داغیست که از عشق تو در جهان منست
۲۹۹	من نویسم سخن از آتش دل بر کاغذ	۱۱۵	بیمار غضب را بحر صبر دوانست
۲۹۸	بچنون که عیش از غم لیلی شد لذیذ	۱۱۶	تا بدیدم قلعه زلف تو روز من شب است
۳۰۹	ای دل از شام غریبان اذر هجران غم مخور	۱۱۷	تا ز ماه طلعت طرف بمان افتاده است
۳۱۲	ای بر اسید وصل تو موقوف کار عمر	۱۱۸	فراق روسوار شرح وسط سرون نیست
۳۱۳	بعد از این هرگز سد هیچ میخواری دیگر	۱۱۹	من لاف خون رم که دلم در سای نیست
۳۱۶	چون صبح غمم کرد جهان کبری اشکار	۱۱۹	مارا بجز از عشق تو در هامه کسی نیست
۳۱۶	پروانه نیست کبک از نور	۱۳۵	یار و بچه من بادل کریان میرفت
۳۱۸	پستی را عشقا کر عاشقی همراه کر	۱۳۹	تویی که بر سر خوبان عالمی چون تاج
۳۲۵	منمرا ز باده سبانه هنوز	۱۴۰	رخسار ترا کمر تفرج
۳۵۹	سواد دیده من شد ز آب چشم بیاض	۱۴۲	اگر چه شاهد من هست شرح دشناک و مایع
۳۷۱	من دوش پیشها میبشدم در قصر هاتان بکنک	۱۴۳	مکرز کوی تو آمد سحر نسیم صباح
۳۷۶	بکن تو جوهر که کردم جان و دیده قبول	۱۴۴	ای هست از خمار سفید و سیاه و سرخ
۳۸۲	آنکه او فکر دل شاد که در دور تو می بینم	۱۵۴	ای درست چه کوی است بیدان تو تابدند

... نمونه خط پل هرن است (P. Horn). این دانشمند تاریخ ادبیات فارسی (۱۹۰۱) را نوشت.
 خط او را لای نسخه‌های خطی اما کم بها از دیوان حافظ دیدم. آن نسخه اکنون در کتابخانه ملی
 اطریش نگاه داری می شود. هرن برای این نسخه معرفی نامه نوشته فهرست غزلیاتی را که در
 دیوانهای مشهور موجود نیست استخراج کرده است...

می‌زیسته‌اند. می‌گویند اصطلاح سریند (یا) سرند Sérende نخستین بار توسط سرارول اشتین بطور ساختگی عنوان شد. قلمرو استعمالش وسیع‌ترست از آنچه عادت و مرسوم مستشرقان دربارهٔ مانویان بوده است.

جمعیت و طبقات اجتماعی در قلمرو سریند حاوی بحثی است دربارهٔ سفدیان بازرگان و عناصر سیاسی در تاریخ تورفان.

تاریخ مانویت بیرون از قلمرو سریند سومین مبحث کتاب است. درین بخش است که به نقاشیهای دیواری غارهایی که نقاشیهای مانویان در آنهاست پرداخته می‌شود. او به سه دوره و سه گونهٔ زبانی و سه خط می‌پردازد. در همین بخش تاریخ‌گذاری متون سفدی، مسیحی، بودائی، مانوی و فارسی میانه، پارسی مانوی، ترکی مانوی انجام شده است. مؤلف از بازگویی عناصر باستانشناسی و تاریخی هم غافل نیست. از ویرانه‌های آن منطقه، نشانه‌هایی از آن گونه عناصر را به دست داده است. از حیث شناساندن یادگارهای تاریخی قدیمی‌ترین نشانه‌ها را در منابع تاریخی بیزانسی و چینی جستجو و عرضه کرده است. در پایان این بخش از مانویت در طخار و باکتريا صحبت می‌کند.

چهارمین مبحث به مانویت در تورفان اختصاص دارد. عنوان بخش اول آن عدهٔ مانویان تورفان است. مانویان را در آنجا به عنوان یک طبقهٔ خاص شناسانده و عنوان کرده است. بالاخره به این مطلب پرداخته است که چرا بودائیان در سریند متمرکز شده بوده‌اند. مسئله بیشتر جنبهٔ فرهنگی داشته است تا دینی.

پنجمین مبحث به تاریخ مانویت در داخل تورفان مختص است. زایش نور از عمدهٔ مطالب این بخش است.

کتاب پنج ضمیمه دارد:

- ۱ - جدول مطابقت نامهای جغرافیایی در السنهٔ مختلف
  - ۲ - زبانهای طبقهٔ اشراف در سریند هزارهٔ اول
  - ۳ - زبان و مذهب در سریند تا رسیدن مغولها
  - ۴ - یادداشتی دربارهٔ منشأ هیاطله
  - ۵ - نشر متون مانوی و سفدی در چهار عنوان:
الف - سفدی (اسناد و اوراق قدیم مانند کوه مغ - مزدائی - بودائی - مسیحی - مانوی)
ب - فارسی میانه و پارسی مانوی
ج - چینی مانوی
د - ترکی و طخاری مانوی
- هر یک از این چهار بخش براساس محل وجود اسناد و اوراق و کتابها منظم شده است.

نام مجله‌ای است که به اهتمام دو همکار یکی ایتالیائی به نام Michele Bernardini عضو علمی مؤسسه شرق‌شناسی نالینو (رم) و دیگری Kate Fleet از مرکز مطالعات عثمانی وابسته به کالج نیونهام (کمبریج انگلستان) انتشار پیدا می‌کند. این مجله خاص تحقیقات تاریخی مربوط به قلمروی از بالکان تا ماوراءالنهر در عصور قدیم تا زمان صفویه خواهد بود. سالی دو شماره نشر خواهد شد. نخستین شماره آن در سال ۲۰۰۲ منتشر خواهد شد.

۵۶۸- گرافیسته‌ها و کم خبری از گذشته

طراحی پشت جلدها - مخصوصاً درین سنوات اخیر که کامپیوتر به کمک طراحان رسیده است - جذابیت یافته، اما گاهی شکلهای انتخابی آنها با موازین تاریخی و واقعی نمی‌خواند و ارتباط عمقی واقعی با مطالب کتاب ندارد. علتش آن است که نتوانسته‌اند یا نخواسته‌اند میان متن درونی و نقش بیرونی مناسبتی کامل باشد.

بطور مثال برای رساله‌ای که موضوعش قضایای مشروطیت است عکس سر در مجلس را می‌گذارند ولی به سر و وضعی که اکنون دارد. در حالی که سر در مجلس در عصر مظفرالدین شاه به شکل و شمایل دیگری بوده است. ازین مثالها متعدد می‌توان به دست آورد.

۵۶۹- نور و ظلمت

بر تپه مشرف به شهر وین رفته بودم به نام Cobenzl. رستوران مفصلی در آنجاست که از تاریخ ۱۷۵۱ بر پای بوده است. در حقیقت کوشکی است. بر پیشانی ساختمان آن نقشی دیدم که مسئله نور و ظلمت مانی را به ذهن متداعی کرد. این نقش تصویر ساعت آفتابی، یعنی خورشید درخشانی است. سمت چپ آن شکل خروسی راکشیده‌اند که به فوق‌لیقو مشغول است و نشانه از دمیدن آفتاب است. سمت راست جغدی است که یادآور تاریکی و ناپدید شدن خورشید است.

۵۷۰- ایرانشناسی در اروپا (دیروز - امروز - فردا)

دو مؤسسه دانشگاهی اطریش بر آن شده‌اند که در فوریه ۲۰۰۲ سمپوزیومی با نام مذکور در فوق تشکیل بدهند. این مؤسسه‌ها یکی مؤسسه زبانشناسی دانشگاه گراتس است و دیگری «کمسیون ایرانیستیک» آکادمی علوم اتریش.

درین محفل، قصد برین است که خطابه‌ها و گفت و گوها منحصرأ درباره روشها، مسائل و

مشکلات کار باشد.

ایرانشناسی در دانشگاههای عمده جهان گرفتاریهای عمده دارد. شاید با این گونه عنایتها بتوان راههای تازه‌ای در جان دادن به آن یافت. دست کم دانست که چه قصورها شده است.

۵۷۱ - شیخ حمد الجاسر

دانشمند بسیار مشهور عرب (۱۳۲۸ بُرود - ۲۰۰۰) که در زمینه شناخت تاریخی و جغرافیایی نجد و یمن و حجاز فرد اکمل مطلعین عرب بود و مخصوصاً در تصحیح متون قدیم ممارست و مداومت داشت درگذشت. او مؤسس روزنامه‌ها و مجله‌هایی بود و از پایه‌گذاران این رشته در عربستان در شمار می‌آمد.

از تألیفات و متون تصحیحی توسط او چند تا بر شمرده می‌شود:

- بلاد ینبع، لمحات تاریخیة جغرافیة

- معجم اسماء خیل العرب و فرسانها

- المعجم الجغرافی للبلاد العربیة السعودیة (در ده مجلد)

- معجم قبائل المملكة العربیة السعودیة

- الجوهرتین العتیقتین المائعتین الصفراء و البیضاء للهمدانی

- صفة جزيرة العرب للهمدانی.

- مختلف القبائل و مؤتلفها لابن حیب

- المغانم المطابة فی معالم طابة للفیروز آبادی

- المناسک و اماکن طرق الحج و معالم الجزيرة للحربی

بطوری که می‌بینید تخصص عمده او شناخت بلاد و قبایل عربستان (حجاز) بوده است.

۵۷۲ - خطهای من در آوردی ناخوانا

خط فارسی اسدی طوسی در نسخه‌الابنیه را که از هزار سال پیش است می‌توان خواند ولی بعضی از خطهای امروزی گراف بازانه خوانده شدنی نیست. بطور مثال این یکی را ببینید که نام اوراق پیوسته به یک روزنامه روزانه است. این گونه بی‌هنریها بیشتر از گرافیهستایی است که بی‌محابا به جان خط فارسی افتاده‌اند. با این اداطوارها تصور می‌کنند اگر شفیعا از میان نستعلیق خط زیبای شکسته را به هنرمندی ایجاد کرد و اگر خواجه اختیار منشی در تعلیق نویسی مهارتهایی حیرت‌انگیز عرضه کرد هرگونه تصرف بی‌حساب و کتاب جایزست. چشم انجمن خوشنویسان و فرهنگستان روشن.

خط فارسی به مانند زبان یکی از ستونهای ملیت و نمودار فرهنگ پایدار ماست. هر

تخت‌یراق

○ نمونه‌ایی از خطهای من در آوردی ناخوانا

خداشه‌ای که به آن وارد شود نادرست است. سزاوارست که بر واردکنندگان آن خداشه فریاد کرد. تا مرتضی ممیز چه بگوید.

۵۷۳- جنگ و بیاض

چون در یادداشت خود بر بیاض ۷۸۲ تاج الدین احمد وزیر (اصفهان، ۱۳۵۵) آن مجموعه را هم جنگ و هم بیاض خوانده‌ام و تصور آن رفته است که دچار اشتباهی شده‌ام، ناچار توضیحی را ضروری می‌دانم.

آن مجموعه از حیث صورت به شکل دفترهای بیاضی است. به همین ملاحظه نامش را بیاض تاج الدین احمد وزیر آوردیم (با همکاری مرتضی تیموری). اما از حیث محتوایی تفاوتی با جنگها ندارد زیرا مجموعه‌ای است حاوی رساله‌ها و نوشته‌ها و شعرهای افرادی که در آن دفتر یادداشت نوشته‌اند.

میان بیاض و جنگ از حیث محتویات هماهنگی هست. طبعاً نمی‌توان میان آن دو تمیزی بدین لحاظ قائل شد. ولی از حیث طرز باز شدن میانشان تفاوت هست. جنگ از سوی عطف جلد بطور طولی باز می‌شود ولی جلد در بیاضها از جانب عرض کاغذ و بر عطف آنها می‌گردد. بنابراین می‌توان گفت هر بیاضی جنگ است ولی هر جنگی بیاض نیست. اگر بیاضی را جنگ

بخوانیم ناصواب نیست ولی جنگ را نباید بیاض گفت. نسخه اصفهان بیاضی است. طبعاً اصطلاح بیاض بهیچ وجه گویای مطالب و مندرجات درون آن نیست. منحصرأگویای شکل صحافی آن است. بیاض، هم به مصرف نوشتن شعر و رساله و منتخبات از کتب می‌رسید و هم حساب روزانه و یادداشت سفر و جز آن در آن نوشته می‌شد. البته این گونه مندرجات در جنگها هم مضبوط می‌شده است.

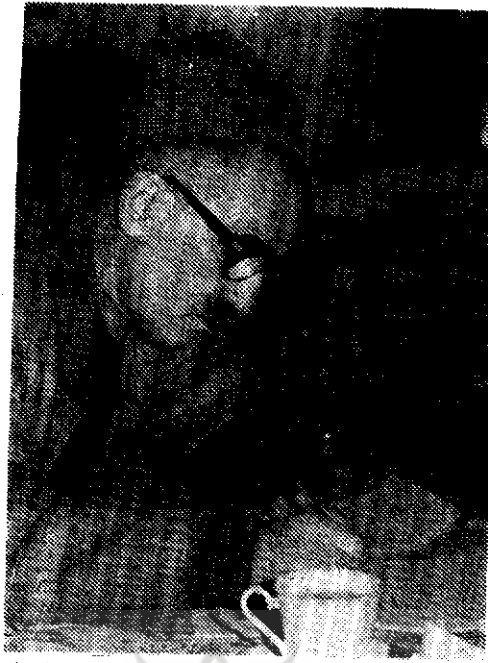
۵۷۴- تاریخ ایلچی نظام شاه (تاریخ قطبی)

بخشی از این کتاب با اساس که مربوط به تاریخ صفویه (مقاله ۵) و قسمتهائی از مقالات ۶ و ۷ مربوط به روم و هندست به اهتمام دکتر محمدرضا نصیری و کوشیچی هانه‌دا به تازگی در سلسله انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی چاپ شده است. این کتاب نام دیگر هم دارد که در پاورقی مقدمه، آن را تاریخ قطبشاهیه نام برده‌اند. به تاریخ قطبی هم مشتهر بوده است. اصل کتاب در هفت مقاله است. این قسمت که چاپ شده ابوابی از آن است و بخش مهم آن است.

چون نکته‌ای از نظر کتابشناسی، از یادداشت ذیل صفحه سیزدهم و توضیحات دیگر کتاب از جمله «کتابنامه» فوت شده است و آن نکته برای اطلاع مورخان لازم است پس یادآوری می‌شود که مقاله پنجم (گفتارهای اول و دوم و سوم) درباره تیمور تا به سلطنت رسیدن جلال‌الدین محمداکبر از روی چهار نسخه (نخجوانی - تبریز - سالار جنگ حیدرآباد که ذکر آن در چاپ تهران نیست - بریتیش موزیوم دو نسخه) توسط سیدمجاهد حسینی زیدی به سال ۱۹۶۵ به نام تاریخ قطبی در دهلی نشر شده است. چهل و هشت صفحه از مقدمه انگلیسی درباره مؤلف و تألیف او است و سپس خلاصه‌ای انگلیسی از گفتار پنجم (۴۹ - ۸۹) می‌آید.

۵۷۵- نامه جعلی به نام ناصرالملک

از وقتی که ناظم الاسلام در کتاب نامور «تاریخ بیداری ایرانیان»، نامه‌ای شگفت‌انگیز به عنوان مکتوب ناصر الملک به سید محمد طباطبایی منتشر کرد تاکنون، آنها که فریفته مضامین مندرج در آن شده‌اند به نقل متن یا اشاره بدان پرداخته‌اند. اول بار در مجله آینده سال دوم ۱۳۰۶ نقل شده است و سپس در تاریخ مشروطه مرحوم احمد کسروی و متعاقب آن به کزات و مزارت تا می‌رسد به چند کتابی که درین اواخر مورد علاقه قرار گرفته است، از جمله ما چگونه ما شدیم. اما از وقتی که از میان اسناد و مدارک به دست آورده از خاندان ناصر الملک (در مؤسسه تاریخ معاصر ایران) نامه واقعی ناصر الملک به طباطبائی توسط آقای محمد ترکمان انتشار یافت انتظار می‌رفت که دیگر آن نامه ساختگی منسوب به ناصر الملک به نام او قلمداد نشود.

پاییز ۱۳۳۷ - خانه دکتر بسکی - تنگه راه (عکس از امیر کاشانی)

○ ایرج افشار

نامه تازه یاب گویاست که صحنه سازان سیاسی بنابر مصلحت روز، نامه‌ای جعلی به نام ناصر الملک ترتیب داده بوده‌اند و به ناظم الاسلام رسانده بودند و او هم چاپ کرده بود. ولی ناصر الملک با وجود کسب نظر طباطبایی نسبت به کذب بودن آن قضیه، به ملاحظه ترسو بودن خود در صدد اعلام آن قضیه بر نمی‌آید.

انتشار رساله‌ای از ناصر الملک درباره وقایع مشروطه که نسخه‌اش را مرحوم عبدالحسین زرین‌کوب به خط سناتور رضا علی دیوان بیگی دیده و از آن سوادی برداشته بود و به تازگی به اهتمام قابل تقدیر روزبه زرین‌کوب انتشار یافته است کمکی است به تأیید این موضوع. زیرا ناصر الملک اگر چنان نامه‌ای به طباطبایی نوشته شود معقول آن بود که درین رساله بدان اشاره کرده باشد و خود نوشته بود که در موضوع مشروطیت تذکرات لازم را به وقت خود به طباطبایی داده بوده است.

عکس نامه واقعی ناصر الملک به طباطبایی در نشریه تاریخ معاصر ایران (کتاب سوم) طبع شده و آقای ترکمان متن آن را همانجا چاپ کرده است. (ص ۱۷۸ - ۱۷۹)

ناصر الملک نوشته است: «...امروز جزوهای را که طبع شده و به اسم تاریخ بیداری انتشار می‌دهند ملاحظه کردم که بعد از مقدمات زیاد که همه خالی از صحت و نظیر مجعولات معموله است اوراق متعددی در تحت عنوان لایحه ناصر الملک به آقای طباطبائی درج کرده که هیچ

وقت بنده چنین مکتوبی ننوشته‌ام... مستدعیم در حاشیه این ذریعه مرقوم فرمائید که آیا از طرف بنده چنین معروضه خدمت با سعادت عالی تقدیم شده بود یا محض افترا و غرض اسباب توهین مخلص را فراهم می‌دارند. اگر چه این بنده کمال اطمینان را از مجموعیت این نشریات دارم و روح بنده از این اظهارات هم خبر ندارد ولی برای اینکه در ضمن صفحات تاریخی اکاذیب اسباب اشتباه اذهان نشود مستدعیم معلومات خاطر محترم را ذیلاً مرقوم و مرحمت فرمائید... طباطبایی به ناصر الملک با عنوان نایب السلطنه می‌نویسد:

عرض می‌شود ابدأ والا حضرت چنین لایحه یا لایحه دیگری به داعی مرقوم نفرموده‌اند. این نسبت کذب محض است که مفرضین و بدخواهان مملکت خذلهم الله تعالی جعل کرده‌اند. ناظم الاسلام بیچاره هم گول خورده و در تاریخش ثبت نموده و چنین گمان کرده است که خدمت به والا حضرت و مملکت نموده... ناظم الاسلام هم غرض بدی نداشته بلکه اشتباه و قصوری کرده است...

جعل نامه از عهد دانیالی در بغداد و نزد خلقا مرسوم بوده است تا برسد به بعد. مانند متن نامه‌ای که به نام قوام السلطنه به اعلم الدوله جعل شده و نزد مرحوم حسین ثقفی اعزاز موجود بود و من در راهنمای کتاب به خطا چاپ کردم. بعد متخصصی گفت خط شخصی بوده است به نام میرزا ابراهیم قمی. در دوره خود ما هم ازین اتفاقات افتاده است و نظایر متعدد دارد.

انتساب تألیف تذکرة الغافل به شیخ فضل الله نوری هم ازین مقوله است زیرا در اوراق مستشارالدوله عکس نامه‌ای از نویسنده آن کتاب هست که به محمدعلی شاه نوشته بود و از شاه طلب کمک مادی کرده است. اما نوشته شیخ فضل الله در توصیه نویسنده نامه که در حاشیه همان نامه است دلالت دارد بر اینکه مؤلف شیخ نبوده است. (خاطرات، اسناد مستشارالدوله، جلد دوم).

اکنون که جعلیت نامه ناصر الملک طبق نوشته مرحوم طباطبائی محرز شده است امیدست نویسندگان مطالب اجتماعی بدان استناد نکنند. گمراه کننده است.

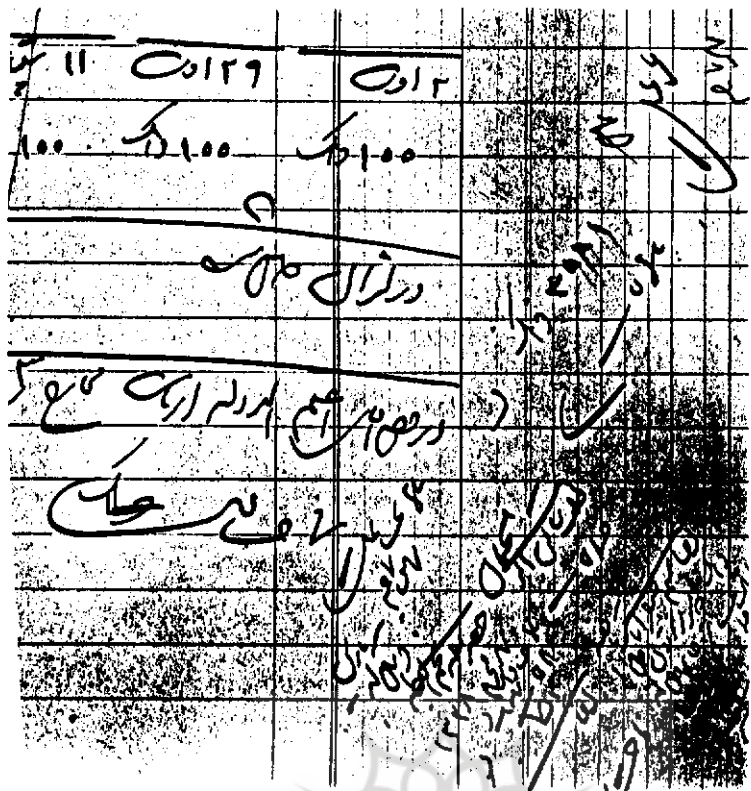
۵۷۶ - عکسی تازه‌یاب از مصدق

اخیراً دوست گرامی آقای علی مصدق (نتیجه دکتر محمد مصدق: پدر دکتر غلامحسین، پدر دکتر محمود، پدر علی) در گنجۀ اطاق خواب مرحوم دکتر مصدق در احمدآباد، قطعه عکسی به اندازه کارت پستال یافته است که تاکنون در جایی چاپ نشده است. این عکس ظاهراً مربوط به اواخر احمد شاه و شاید اوائل رضا شاه است. دو دختر بچه‌ای که کنار او دیده می‌شوند نمی‌توانند اولاد خود او باشند، زیرا دخترانش ضیاء اشرف و منصوره مسن تر بوده‌اند و خدیجه

پیشروم انانی
سال جلوه انانی

○ عکسی تازه یاب از دکتر محمد مصدق

بخشی از یک صفحه از دفتر محاسبات دکتر مصدق که اعضای عبدالحسین فرما فرما را دارد

بعد از این دو دختر متولد شده است. احتمالاً آنها فرزندان اقوام مصدق مثلاً ثقة الدوله (ابوالحسن دیبا) بوده‌اند. ظاهر عکس نشان می‌دهد که درون اتومبیلی نشسته بوده‌اند. در شماره قبل یادداشت شده بود که عکس صورت حسابهای مصدق به چاپ رسانیده می‌شود و دفتر مجله فراموش کرده بود آن عکسها را از من بگیرد. اینک درینجا به چاپ می‌رسد.

۵۷۷- اران در عصر صفوی

شناختن ناحیت اران از حیث جغرافیای تاریخی برای فرهنگ و تاریخ ایران و ارانیان و رفع توهمات غیر علمی مورد توجه است، ازین باب که تا پیش از جنگهای ایران و روس نامی بوده است رایج و محل اطلاق آن هم مشخص بود. در مجله کلک و بخارا چند بار مستندات مهجوری که به دست آمد نقل شد. اینک عبارتی از تاریخ ایلچی نظام شاه تألیف خورشید شاه بن قباد الحسنی نقل می‌شود. در اخبار ایام شاه اسمعیل نوشته است: «بعد از وصول اکثر قلاع آن ولایت را (یعنی گرجستان) مسخر ساخته بقاع مشرکین را به تمام ویران و خراب ساخت و تا موازی سی هزار اسیر گرفته از آنجا به قزاقان اران روان شد و در آن سرزمین از طرف روم خبر رسید...» (ص ۱۸۶ طبع محمدرضا نصیری و کوئیچی هاندها. تهران، ۱۳۷۹).

درباره اران شایسته‌ترین تحقیق را دوست دانشمند عنایت رضا منتشر کرده است و البته این گونه اطلاعات جسته گریخته و خرد برای بسط دادن آن مبحث دور از فایده نیست.

صورت حساب از ارباب ار دنگ ۱۳۲۶ در شهریور ۲۲۸

ارباب محبت و ارباب

<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>		<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>
<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>
<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>
<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>	<p>۲۲۸</p> <p>۲۲۸</p>

۷۷

ارباب ار دنگ در شهر ار دنگ

<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>	<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>
<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>	<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>
<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>	<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>
<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>	<p>ارباب محبت و ارباب</p> <p>ارباب ار دنگ</p>

Schutz & Zimmermann
Batum - Caucasus